

VÀI NÉT VỀ Y PHỤC CỦA PHỤ NỮ KHƠ-MÚ Ở NGHỆ AN

TRẦN TẮT CHỬNG

Từ trước tới nay, y phục của phụ nữ Khơ-mú còn ít được các tác giả nghiên cứu đầy đủ.

Trong mấy năm vừa qua chúng tôi đã có nhiều dịp đến khảo sát điền dã tại vùng người Khơ-mú ở Nghệ An, đã cố gắng sưu tầm các tư liệu liên quan đến ăn, mặc, ở, đi lại của người Khơ-mú. Về y phục của người Khơ-mú ở đây, trong khi bộ nam phục ít có những chi tiết đặc biệt song về y phục nữ lại có nhiều nét khá độc đáo, nó không chỉ có sự khác biệt về cấu tạo, kích thước, hoa văn, hay các chi tiết nhỏ như đường viền, hàng cúc, tua trang trív.v..., so với y phục nữ của những người đồng tộc ở Tây Bắc Việt Nam mà còn cả ở đối tượng cụ thể sử dụng chúng. Trong khuôn khổ bài báo này chúng tôi xin phép được nêu một số nét để bạn đọc có thêm cơ sở để tham khảo, đánh giá, so sánh.

1. Thường phục

1.1. Khăn đội đầu: (*Hưm pông*)

Người Khơ-mú ở Nghệ An có sử dụng các loại khăn khác nhau. Ngày thường họ dùng loại khăn bằng vải mộc nhuộm chàm, dài từ 200 - 205 cm, rộng 38 - 40 cm, tùy theo khổ vải dệt.

Kích thước của váy:

* chiều dài: 130 cm

* chiều rộng:

- phía cấp: 140 cm

- phía chân váy: 140-145 cm

- thân váy: 115 cm

- chân váy thêu: 25-27 cm

Ảnh 1: Thiếu nữ Khơ-mú với khăn đội đầu

Áo:

Khác với một số dân tộc, phụ nữ Khor-mú ở đây không có áo dài truyền thống mà ngày thường họ chỉ mặc áo ngắn với các màu chàm, xanh thẫm hoặc xanh lá mạ. Về cấu tạo: áo có nếp cổ liền với nếp ngực. Tuy nhiên nếp này chỉ dài đến ngang ngực. Để trang trí, hai đầu của cái nếp ngực này được nối thêm những băng vải nhỏ có màu sắc khác nhau (xanh, đỏ, vàng...). Áo thường có 2 lớp vải: lớp bên trong và lớp bên ngoài. Hai lớp vải này thường khác màu nhau, lớp vải bên trong thường mỏng hơn lớp bên ngoài (bên ngoài là vải sợi dệt nhuộm chàm, bên trong là chéo xanh hoặc phin).

Ảnh 2: Áo nữ Khor-mú

Yếm (Uơm) :

Vì áo của phụ nữ Khor-mú ngắn, không có cúc cài nên không thể thiếu cái yếm. Nó không chỉ có chức năng làm đẹp mà quan trọng hơn là chức năng che ngực của người phụ nữ. Con gái từ 11-12 tuổi đã mặc yếm. Yếm thường là một miếng vải vuông, mỗi chiều dài 40 cm. Tùy theo màu áo mà người ta chọn màu yếm cho phù hợp. Màu áo thường là chàm, xanh thẫm, xanh lá mạ nên màu vải yếm thường là trắng hay hồng. Đầu yếm có thêu hoa văn trang trí và đính hai dải để buộc vào sau cổ. Thân yếm có đính hai dải dài hơn để buộc vòng ra sau lưng.

Ảnh 3: Yếm nữ Khor-mú

Dây lưng (rico) :

Dây lưng có hai loại khác nhau. Ngày thường phụ nữ Khơ-mú thường dùng loại dây lưng bằng lụa, vải tơ tằm nhuộm màu vàng hoặc màu xanh. Dây lưng dài khoảng 200 cm, rộng 20 cm, khi dùng người ta gấp làm 3 nếp rồi quấn vòng quanh thắt lưng và dặt mối lại.

Váy :

Váy của phụ nữ Khơ-mú ở Nghệ An có một số loại nhưng trước đây phổ biến là loại váy vải dệt thủ công. Vải màu xanh sẫm, nhuộm chàm và ở phần chân váy người ta thêu hoa văn trang trí bằng chỉ nhiều màu.

Ảnh 4: Váy Khơ-mú

Ảnh 5: Một kiểu hoa văn chân váy Khơ-mú

Kích thước của váy:

- * chiều dài: 130 cm
- * chiều rộng:
 - phíaạp: 130 cm
 - phía chân váy: 140-145 cm
 - thân váy: 115 cm
 - chân váy thêu: 25-27 cm

Ảnh 6: Một kiểu hoa văn chân váy Khơ-mú

Xà cạp:

Xà cạp bằng vải màu chàm. Một đoạn vải dài chừng 80 cm, rộng 40cm người ta gấp theo chiều dài rồi dọc làm đôi thành hai cái xà cạp. Mép vải được viền bằng vải đỏ hoặc xanh. Khi mang xà cạp, hai bên chân vòng cuốn ngược chiều để chúng đối xứng với nhau.

b. Lễ phục

Khăn đội đầu:

Vào dịp lễ, tết, đám cưới, phụ nữ Khơ-mú thường dùng loại khăn đẹp hơn nhiều, khăn có hai mặt vải. Một mặt là vải nhuộm chàm còn mặt kia thêu hoa văn rất đẹp. Khi quấn, người ta quấn vòng quanh đầu sao cho phía hoa văn ở bên ngoài.

Một loại khăn khác là hai nửa nối với nhau: một nửa là vải thô nhuộm chàm, một nửa là vải dệt hoa văn. Người ta quấn phần nửa nhuộm chàm trước và kết thúc bằng phần nửa có hoa văn ra phía ngoài.

Kích thước: Chiều dài 200 cm, chiều rộng 40 cm được gấp làm 3 nếp rồi khâu lại.

Áo dài:

Áo ngày lễ, tết là loại áo dài hơn, khi mặc trùm kín cạp váy khoảng 20 cm (*tep xi gúp*). Có hai loại: một loại dành cho những người khá giả. Ở cổ áo và dọc theo nếp ngực, dưới gấu, người ta thêu hoa văn. Ở sau lưng mỗi bên đính thêm 2 dải chỉ các màu, cuối mỗi dải là các túm chỉ màu thành các tua sặc sỡ. Ở cuối hai ống tay, người ta cũng nối những băng nhỏ bằng vải khác màu (xanh, đỏ, vàng...). Khi mặc người ta có thể thắt các dải này vòng qua bụng rồi thả các tua khoe ra phía trước. Áo cũng có hai lớp: Bên ngoài là vải tơ tằm, bên trong là xa tanh. Loại áo thứ hai đơn giản hơn, không có thêu thùa cầu kỳ mà chỉ có mấy băng vải nhỏ trang trí trên nếp ngực và cũng có 4 dải chỉ màu và tua như loại trên.

Ảnh 7: Y phục truyền thống và hiện nay của người Khơ-mú

Dây lưng :

Đối với các gia đình khá giả, ngày lễ, tết họ dùng một loại dây lưng là một dải vải có đính liền tiếp nhiều mảnh bạc nhỏ hình tròn. Một loại dây lưng khác nhưng rất ít thấy cũng là một dải vải màu đỏ hoặc xanh lá cây và sêu dây sà tích bằng một thứ vỏ ốc. Vỏ ốc này, người Khơ-mú coi là quý nên được gọi là bạc (*bía*).

Váy :

Cũng như phụ nữ nhiều dân tộc thiểu số khác, ngày lễ, tết là dịp phụ nữ Khơ-mú thường mặc những chiếc váy đẹp nhất.

Có hai loại váy nhưng khác nhau ở chất liệu vải, một là vải tơ tằm (*côn nhang*), hai là tơ tằm pha sợi bông (*côn khôn, côn nhut*) cả hai loại đều thêu thùa các hoa văn đẹp suốt cả trên thân váy và gấu váy. Phụ nữ Khơ-mú thường mua vải về rồi tự thêu lấy một vài chiếc váy cho mình rất công phu.

Đồ trang sức :

Đồ trang sức của người Khơ-mú chủ yếu là bằng bạc. Trước đây người ta dùng vỏ ốc và gân dây cũng có xu hướng dùng nhẫn, hoa tai bằng bạc hoặc bằng vàng nhưng không phổ biến. Đồ trang sức bằng vỏ ốc không thấy được trong quá trình khảo sát ở các vùng Khơ-mú Nghệ An. Trong thời gian gần đây, đồ trang sức đáng kể nhất là chiếc vòng bạc.

Ảnh 8: Y phục và trang sức của người phụ nữ Khơ-mú

Ngoài hoa văn trang trí trên váy, áo, trong các dịp lễ tết phụ nữ Khor-mú còn tô điểm cho mình bằng chiếc vòng bạc khá to đeo ở cổ .

Vòng cổ :

Chiếc vòng được đúc bằng bạc có tiết diện tròn, hoa văn hình quần thùng. Vòng có hình elíp, đường kính chỗ rộng nhất của vòng từ 18 - 20 cm. Tuy nhiên người ta không đúc thành một vòng khép kín mà để hở khoảng 8-10 cm và ở hai đầu được đánh thành hình lưỡi mác hoặc hình đầu chim, hình hoa cách điệu không chỉ với mục đích để đồ trang sức tăng thêm vẻ đẹp, mà còn làm tăng giá trị của chiếc vòng .

Vòng tay :

Vòng tay cũng được đúc bằng bạc . Vòng có hình elíp, đường kính chỗ rộng nhất khoảng 5cm. Người ta cũng không đúc thành một vòng khép kín mà để hở khoảng 2-3 cm để khi đeo vào hoặc tháo ra được thuận tiện. Điều đáng chú ý là thông thường người ta đeo khoảng 2 - 3 chiếc vào một tay chứ ít khi đeo một chiếc .

Ảnh 9: Y phục cụ bà Khor-mú

Trên đây, chúng tôi muốn trình bày những nét chung về y phục của người phụ nữ Khor-mú ở Tây Nghệ An. Qua đó có thể thấy những nét đặc trưng của tộc người này, mặt khác cũng biết được những ảnh hưởng qua lại với các dân tộc láng giềng.